

Pohřebiště starší únětické kultury z Prahy-Ruzyně. Antropologická charakteristika kosterních pozůstatků

Miluše Dobisíková – Petr Velemínský

ABSTRACT

Rescue excavations at Praha-Ruzyně uncovered 11 graves belonging to the Únětice culture, yielding 19 skeletons. 13 skeletons belonged to adult individuals, five were younger than adult, and one skeleton could not have been estimated any closer. The skeletal remains were in general in very poor condition (broken and damaged), so that only one of them (a female) could be sexed properly. Metrical evaluation could also have been carried out only selectively.

KEYWORDS

Anthropological analysis; cemetery; Únětice culture.

ÚVOD A METODIKA

V roce 1999 byly do antropologického oddělení Národního muzea dodány kosterní pozůstatky nalezené v rámci záchranného archeologického výzkumu na stavbě silničního okruhu v Praze-Ruzyni, v poloze „Za Poustkami.“ Odkryté pohřebiště mělo sice polykulturní charakter, ale dodané hroby byly datované do únětické kultury (cf. PETRIŠČÁKOVÁ – PAVÚK *et al.* 2015).

V 11 únětických hrobech bylo pohřbeno 19 osob, čtyři hroby (5, 7, 19, 20) byly vícečetné pohřby, ostatní obsahovaly pouze jeden pohřeb, ovšem vzhledem k zachovalosti koster nemůžeme vyloučit, že i v některých z nich mohlo být pohřbeno více osob, např. v hrobu č. 3 jsme našli zub nepatřící k hlavnímu nálezu.

Po očištění a dle možností i po rekonstrukci, byly všechny pozůstatky odborně zpracovány a posléze uloženy do depozitáře oddělení pod číslem P7p 15/1999. Pro odborné zpracování byly použity především metody popsané v publikaci *Antropologie. Příručka pro studium kostry* (STLOUKAL – DOBISÍKOVÁ *et al.* 1999) doplněné o určování pohlaví podle Brůžka (2002), odhad věku podle Gilmore (2012) a Schmitta (2005). Pro odhad výšky postavy byl použit výpočet podle Sjøvolda (1990).

ANTROPOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA KOSTERNÍCH POZŮSTATKŮ Z PRAHY-RUZYNĚ

Zkoumané kosterní pozůstatky z Prahy-Ruzyně, patřící k únětické kultuře, byly ve většině případech uloženy velmi mělce, a proto byly značně poškozeny, byly zlomkovité a měly narušenou povrchovou strukturu. Poškození kostí bylo natolik devastující, že bylo dosti často problematické rozeznat, ze které části kostry pocházejí. U dětských pohřbů kosti většinou chyběly, děti byly ze značné části zastoupeny jen volnými zuby. Špatná zchovalost byla také příčinou velmi obtížného získávání základních demografických údajů a následkem toho i charakteristiky souboru. Zchovalost je zvykem hodnotit křížky, kde +++ značí plnou zchovalost s možností

metrického hodnocení, ++ znamenají, že je možné změřit alespoň nějaké kosti, při označení + jsou přítomny pouze špatně zachovalé zlomky. Konkrétní vyjádření zachovalosti jednotlivých koster je uvedeno v *popisu jedinců v jednotlivých hrobech*.

Mezi lidskými kostmi byly nalézány i kosti zvířecí (H 3, 6). Na některých kostech (3, 5A, 5B, 5C, 6) bylo patrné zelené zbarvení způsobené měďnatými ionty z bronzových předmětů přiložených k tělu.

Špatná zachovalost měla velký vliv na určení pohlaví pohřbených osob. Pomocí antropologického rozboru se nám podařilo určit pohlaví pouze v jednom případě, a to určení ženského pohlaví u kostry 19C. U ostatních koster jsme k pohlavní diagnóze nenašli dostatek podkladů, i když u jedinců 3, 5C, 6 a 12 bychom předpokládali spíše ženské pohlaví než mužské a v hrobě 8 spíše muže než ženu. O vzájemném zastoupení mužů a žen v únětickém souboru se nelze vyjádřit, zvláště za předpokladu, že jde o záchranný výzkum a archeologická lokalita nebyla prozkoumána celá (BAŠTOVÁ – ŠMOLÍKOVÁ 2000; PETRIŠČÁKOVÁ – PAVÚK *et al.* 2015).

Z 19 osob únětického souboru jsme se u jednoho hrobu (21) nedokázali k věku v době smrti vyjádřit, 13 osob se dožilo dospělého věku, u 5 osob jsme zjistili nedokončený vývoj kostry, tj. dětský nebo juvenilní věk. Děti nejčastěji umíraly ve věkové kategorii infans I, respektive na rozhraní věkové kategorie infans I a II. Dospělí se dožívali maximálně maturního věku, osobu ve věkové kategorii senium, tj. nad 60 let jsme nenašli. Při porovnání stejně datovaných koster z Vepřku (DOBISÍKOVÁ – VELEMÍNSKÝ 2006) nevidíme ve věkovém rozložení mezi oběma populacemi v podstatě žádné rozdíly, podobně je tomu i v porovnání s populací z Jinonic (VELEMÍNSKÝ – DOBISÍKOVÁ 1998). U únětických hrobů z Hostivic, trať Palouky (DOBISÍKOVÁ 2004) jsme sice nenalezli odlišnosti v dospělé populaci, ale nebyly vůbec přítomny dětské kostry věkové kategorie infans I, pouze starší děti věkové kategorie infans II.

Špatný stav nalezených pozůstatků se také významně projevil na možnosti charakterizace souboru a na hodnocení zdravotního stavu pohřbených osob. Z koster se zachovaly pouze zlomky, proto se dají nalezená fakta bez většího rozboru pouze konstatovat. Z anatomických variet jsme u koster č. 3 a 8 zaznamenali naznačenou přítomnost třetího chocholíku, patřícího k anatomickým varietám hyperstotického charakteru, který vzniká vlivem genetických faktorů ve vztahu k vnějšímu prostředí.

Z projevů, které se mohou dát do souvislosti s fyzickou či fyziologickou zátěží jedince, jsme zaznamenali platymerii, platyknemii a hypoplázii zubní skloviny. Platymerie a platyknemie, oploštění stehenní nebo holenní kosti, jsou často připisována zvýšené zátěži některých svalových skupin podílejících se na chůzi či práci v podřepu, tedy odrazu životního stylu, ale někdy jsou spojována i s dědičnými faktory (KESTERKE 2008). Ve studovaném souboru jsme mohli platymerii zjišťovat ve třech případech (6, 8, 19C) a ve všech byla nalezena. Podobně tomu bylo např. i v Jinonicích nebo Vepřku, kde v podstatě všechny měřené kosti byly platymerní. Platyknemii jsme měřili pouze u dvou osob (3, 6), přítomna byla u jedné z nich (6), o zastoupení platyknemických kostí se proto nejde vyjádřit. Hypoplázie zubní skloviny, nalezená u dítěte z hrobu 20B představuje vývojové poškození, jehož vznik je přičítán mnoha faktorům, od zažívacích chorob nebo nedostatek některých složek potravy (vitamíny, vápník) až po horečnaté stavy. Obecně se zátěží organismu mohou být spojovány i okrsky porézní kosti ve stropu očnice – *cribra orbitalia*, nalezená u jedné z osob v hrobu 7. Vznik této porozity bývá vysvětlován nutričním stresem z nedostatku železa (anemie), nebo i nedostatkem vitamínu C (kurděje; WALKER *et al.* 2009).

K chorobným změnám řadíme degenerativní změny, pokud vzniknou nadměrným opotřebením části těla při nějaké zvýšené, často jednostranné činnosti. Zvýšeným zatížením by bylo možné u osoby z hrobu 12 vysvětlit výraznější degenerativní změny na dolním konci pravé vřetenní kosti než ve 4. decéniu obvykle nacházíme. Kostra této osoby však byla natolik

zlomkovitá, že skutečná interpretace nalezených změn není reálná. U kosterních pozůstatků dalších osob, kde jsme také degenerativní změny pozorovali, jde nejspíše o opotřebený organismu, které lze přičíst délce prožitého života. Většinou jsme se setkávali s degenerativními změnami na páteři (spondylóza, spondylartróza), s artrotickými změnami obecně a s nárůsty v místech úponů svalů a vazů (entezopatie). Traumatické nebo nádorové onemocnění jsme nepozorovali.

Za zajímavý lze považovat fakt, že jsme u žádné z pohřbených osob nenalezli zubní kaz, což se zdá korespondovat s malým výskytem zubních kazů v blízkých Jinionicích. Ve vzdálenějším Vepřku byl naopak zubní kaz nalezený u více než jedné třetiny osob.

Seznam zkoumaných jedinců

jedinec	kultura	pohlaví	věk	výška	robusticita	zachovalost	zajímavosti
Jedinec 3	ÚK	? (žena)	adultus (25-40? let)		stř.-gracil.	L+ P+	náznak třetího chocholíku, zelené zbarvení lebečních kostí, příměs: horní střední řezák mladé osoby, zvířecí kosti, střepy
Jedinec 4	ÚK	?	adultus-maturus (35-50 let)		střední	L+, P+	
Jedinec 5A	ÚK	dítě	dítě (infans II, 8-9let)			L+, P+	zelené zbarvení lebeční báze
Jedinec 5B	ÚK	? (žena?)	adultus (25-40 let)		stř.-gracil.	L+, P+	zelené zbarvení jednoho z krčních obratlů
Jedinec 5C	ÚK	dítě	dítě (infans I, asi 6 let)			L+, P+	zelené zbarvení dolní čelisti a pravé lopatky
Jedinec 5D	ÚK	?	dospělý		gracilní	L+, P+	příměs dětských pozůstatků, u kterých není vyloučeno, že jde o části koster hrobu 5A či 5B
Jedinec 6	ÚK	? (žena?)	maturus (40-50 let)	169	stř.-robust.	L+, P (++)	platymerie, platyknie, výrazná kanelace lýtkové kosti, zelené zbarvení dolní čelisti, příměs: zvířecí kost
Jedinec 7A	ÚK	?	juvenis (do 20 let)			L+, P+	cribrum orbitale
Jedinec 7B	ÚK	?	juvenis-adultus			L (zuby), Po	
Jedinec 8	ÚK	? (muž?)	adultus (25-35? let)		střední	L+, P+	platymerie, náznak třetího chocholíku
Jedinec 11	ÚK	dítě	infans I (asi 5 let)			L+, P+	

jedinec	kultura	pohlaví	věk	výška	robusticita	zachovalost	zajímavosti
Jedinec 12	ÚK	? (žena?)	adultus (30–40 let)		střední	L+, P+	degenerativní změny na pravé vřetenní kosti, výrazná kanelace lýtkové kosti
Jedinec 19A	ÚK	?	dospělý (adultus-maturus)		robustní	L+, P+	
Jedinec 19B	ÚK	?	dospělý (adultus-maturus?)			L (zuby), Po	
Jedinec 19C	ÚK	žena	adultus-maturus (35–50 let)		střední	L+, P (++)	Platymerie
Jedinec 19D	ÚK	dítě	infans I (4–5 let)			L (zuby), Po	
Jedinec 20A	ÚK	?	adultus-maturus (35–50 let)		střední	L+, P+	
Jedinec 20B	ÚK	dítě	infans I (5–6 let)			L (zuby), Po	hypoplázie zubní skloviny
Jedinec 21	ÚK	?	dospělý nebo dospívající			Lo, P+	

POPIS JEDINCŮ V JEDNOTLIVÝCH HROBECH

HROB 3

Lebka: pouze zlomky s lebečními švy (věncový, šípový) otevřenými na obou deskách, se středně vyvinutým bradavčítým hrbolekem a středně vysokou lícní kostí. V lůžcích zuby zachovány pouze v pravé části zubního oblouku dolní čelisti, jinak nalezeny volně, chybí jen 12, 15, 31, 32. Zlomky poblíž lebeční báze, zvláště vlevo, zeleně zbarvené, stejně tak levá větev dolní čelisti.

Osový skelet: zlomky obratlů a žeber, hrudní kost se nezachovala. Na přítomných terminálních plochách obratlů porozita, degenerativní změny (spondylóza) nalezeny pouze na 1. křížovém obratli, na ostatních obratlích bylo hodnocení většinou nemožné.

Horní končetiny: přítomny ve zlomcích, kromě zápěstních kůstek, ve všech segmentech, ale bez vypovídající hodnoty.

Dolní končetiny: značně poškozené pánevní kosti se širokým velkým sedacím zářezem, stehenní kosti s dřevnou dutinou sahající pod horní okraj malého chocholíku, s lehce rozvolněnou spongiózou, s hladkým povrchem drsné čáry a náznakem třetího chocholíku; dále přítomny části kostí holenních i lýtkových a zlomek pravé kosti hlezenní.

Pohlaví bylo určováno z morfologie pánevních kostí a výšky lopatkové kloubní plochy, věk odhadován z vnitřní struktury kostí stehenních a z opotřebením chrupu.

Příměs: horní střední řezák mladé osoby, zvířecí kosti, 3 keramické střepy

Výška kloubní plochy pravé lopatky	34
Výška kloubní plochy levé lopatky	34
Předozadní průměr pravé holenní kosti ve výši nutričního otvoru	30
Transverzální průměr těla pravé holenní kosti ve výši nutričního otvoru	22

Platyknemický index
? (žena), adultus (25–40 let?), středně robustní–gracilní, L+, P₁

73,3

HROB 4

Lebka: spíše nízká lícní kost, výrazná linie nad bradavčítým výběžkem, švy (věncový, šípový) na vnitřní desce plně uzavřené, na vnější lebeční desce otevřené. Ve zlomku levé části zubního oblouku dolní čelisti se zachovaly silně opotřebené zuby (33–36).

Postkranialní skelet: pouze zlomkovitý, velkou část tvořily zlomky neurčitelných těl dlouhých kostí. Rozeznali jsme některé kosti horní končetiny, některé kosti dolní končetiny, kde tělo stehenní kosti mělo hladký povrch drsné čáry a hlavice poměrně hustou spongiózu.

Pro pohlavní diagnózu nebyl nalezen dostatek podkladů, věk byl odhadován z opotřebenosti zubů, hustoty zachované spongiózy a celkového charakteru kostí.

?, adultus–maturus (35–50 let), středně robustní, L+, P+.

HROB 5

Jedinec 5A

Lebka: pouze zlomky lebeční klenby, lebeční báze a dolní čelisti. Na lebeční bázi zelené zbarvení.

Postkranialní skelet: přítomny zlomky většinou neurčitelných lidských kostí a zuby v různém stupni mineralizace. Rozeznány pouze zlomek 2. krčního obratle, zlomky žeber a zlomky pažní a stehenní kosti.

Věk byl odhadován z mineralizace chrupu.

Dítě, infans II (8–9 let), L+, P+.

Jedinec 5B

Lebka: zlomky s téměř plochou glabelou, se slabě vyvinutými nadobočními oblouky, nezanořeným nosním kořenem a oblým dolním obrysem dolní čelisti. Chrup se plně zachoval v dolní čelisti i ve zlomcích horní čelisti. Byl středně opotřeben a pravděpodobně nebyly žádné zuby ztraceny během života.

Osový skelet: zachovány zlomky krční a hrudní páteře, bederní obratle a křížovou kost jsme nenalezli. Na zlomku jednoho krčního obratle bylo zelené zbarvení.

Horní končetiny: pouze zlomkovité, vůbec jsme nenalezli zápěstní kosti a články prstů.

Dolní končetiny: pouze zlomkovité, nenalezli jsme kolenní česky, lýtkové kosti, nártní kosti a články prstů.

Pro pohlavní diagnózu nebyl dostatek podkladů, ale z morfologie lebky a stavby kostí lze předpokládat spíše ženu než muže; věk byl odhadován z opotřebenosti chrupu a absence degenerativních změn na zachovaných zlomcích.

Výška lopatkové kloubní plochy 36

? (žena?), adultus (25–40 let), středně robustní–gracilní, L+, P+.

Jedinec 5C

Nalezena zlomkovitá kostra se smíšeným chrupem. Rozeznali jsme zlomky lebky, žeber, lopatek, klíčních kostí, pažních, vřetenních, stehenních a holenních kostí. Na snad levé hlavičce dolní čelisti a na dorzální straně pravé lopatky bylo zelené zbarvení.

Věk byl odhadován podle mineralizace chrupu.

Dítě, infans I (asi 6 let), L+, P+.

Jedinec 5D

Pouze těžko určitelné zlomky gracilních kostí dospělé osoby, ke kterým byly přimíseny mléčné zuby.

Není vyloučeno, že mléčné zuby jsou součástí koster 5A nebo 5C.

?, dospělý, gracilní, L+, P+.

HROB 6

Lebka: slabě až středně vyvinutá glabella, středně vyvinuté nadoboční oblouky, spíše ostrý horní okraj očnice, lehce zanořený nosní kořen, téměř středně vyvinutý bradavčitý výběžek, silně vyvinutá linie nad ním a slabě až středně modelovaná týlní krajina. Lebeční švy na vnitřní lebeční desce uzavřené, na vnější lebeční desce věncový šev otevřený, na šípovém pokročilá synostóza. Dolní čelist se spíše hranatým dolním obrysem, vrchol prohnutí zadního obrysu větví v okluzní rovině. Chrup silně opotřebovaný, v dolní čelisti intravitální ztráta obou druhých třenových zubů (35, 45); u obou třetích stoliček (38, 48) dolní čelisti a třetí stoličky v zachovaném levém oblouku horní čelisti (28) není jasné, zda byly vyvinuty, nebo intravitálně ztraceny. Dolní stoličky s nepravidelnou abrazí, se snížením na bukální straně. Levá kloubní jamka pro dolní čelist a levá větev dolní čelisti zeleně zbarvené.

Osový skelet: většinou zachován, chybí pouze hrudní kost. Degenerativní změny na krční páteři není možné pro poškození hodnotit, pouze na zubu 2. obratle pozorovatelný lem kloubní plochy, na hrudních obratlích přítomna střední spondylóza, na bederních lehká.

Horní končetiny: zachovány ve všech segmentech, jejich kosti poměrně robustní. Kosti rukou neúplné, rozpoznána vpravo kost loďkovitá, poloměsíčitá a hlavatá, 1. a 2. kost zápěstí, vlevo kost hlavatá, další zlomky, včetně 8 článků prstů nebylo možné stranově určit.

Dolní končetiny: zachovány především z horní části, kosti nohy nebyly nalezeny. Pánevní širokým, ale spíše asymetrickým velkým sedacím zářezem, dvojitým *arc compositus*, bez vyvinutého *sulcus praeauricularis*; boltcovitá kloubní plocha z části vyhlazená, z části pokryta uzlíky, transverzální uspořádání lze ještě vystopovat. Stehenní kosti jsou platymerické, v hlavici patrná rozvolněná spongióza; holenní kosti platyknemické, lýtkové kosti výrazně kanelované, na kolenní česce dobře znatelná entezopatie.

K pohlavní diagnóze byly využity morfologické znaky na pánvi, na lebce a k podpoře i robusticita kostí; věk byl odhadován z opotřebování chrupu, stavu boltcovité plochy pánevní kosti a z celkového stavu kostry.

Příměs: zvířecí kost.

Délka levé pažní kosti	326
Transverzální průměr hlavice levé pažní kosti	44
Svislý průměr hlavice levé pažní kosti	47
Předozadní podchocholíkový průměr těla pravé stehenní kosti	28
Transverzální podchocholíkový průměr pravé stehenní kosti	35
Index platymerie pravé stehenní kosti	0,80
Předozadní průměr pravé holenní kosti ve výši nutričního otvoru	41
Transverzální průměr pravé holenní kosti ve výši nutričního otvoru	25
Index platyknemie	60,9
?(žena?), maturus (40–60 let), 169 cm, středně robustní–robustní, L+, P (++)	

HROB 7

Jedinec 7A

Lebka: značně poškozená, s malým bradavčítým výběžkem a nízkou lícní kostí. V levé očnici slabě vytvořené cribrum orbitale, pravá očnice chybí. Lebeční švy plně otevřené. Chrup patří nejspíše dvěma osobám, část zubů je výrazně robustnější, opotřebení obou je malé, v levé části dolní čelisti není plně mineralizovaná 3. stolička (38).

Postkraniální skelet: není dokončený vývoj, nejsou přirostlé epifýzy, klíční kosti bez vytvořeného sternálního konce. Zcela chybí páteř, pánevní kosti a kosti nohou, z kostí rukou přítomna pouze snad pravá 1. záprstní kost a zlomek další neurčitelné záprstní kosti.

Kostra nemá dokončený vývoj, proto nebylo pohlaví určováno, věk byl odhadován z maturatione kostí.

?, juvenis (do 20 let), L+, P+.

Jedinec 7B

Lebka: nalezeny pouze spíše robustní, velmi málo opotřebované zuby

Postkraniální skelet: horní 1/3 stehenní kosti

?, juvenis-adultus, L(zuby), P+.

HROB 8

Lebka: poškozená, se středně vyvinutou glabelou a nadobočními oblouky, s vyvinutým zevním týlním hrbolem a s lebečními švy, pokud se zachovaly, otevřenými na obou deskách. Zubní oblouk v oblasti stoliček chybí, v zachovalé části je bez intravitálních ztrát. Dolní čelist také poškozená, vlevo bez intravitálních ztrát, vpravo jsou zachovány všechny stoličky. Opotřebení zubů je slabé.

Osový skelet: pouze zlomkovitý, hrudní kost chybí, degenerativní změny nelze hodnotit.

Horní končetiny: zlomkovité, úplně chybí zápěstní kosti. Degenerativní změny nejsou patrné.

Dolní končetiny: pouze zlomkovité, na pánvi úzký velký sedací zářez, *sulcus praeauricularis* není vytvořen; stehenní kosti jsou platymerické, je patrný náznak třetího chocholíku, lýtkové kosti s výraznou kanelací.

Pro pohlavní diagnózu nebyl dostatek podkladů, věk byl odhadován z opotřebení chrupu a celkového stavu kostí.

	vpravo	vlevo
Výška kloubní plochy lopatky	36	36
Předozadní podchocholíkový průměr těla stehenní kosti	24	23
Transverzální podchocholíkový průměr těla stehenní kosti	32	33
Index platymerie	75,0	69,7
? (muž), adultus (25–35? let), středně robustní, L+, P+.		

HROB 11

Lebka: pouze zlomky, volně mléčné řezáky a mléčné stoličky, trvalé zuby v různém stupni mineralizace.

Postkraniální skelet: zlomky většinou neidentifikovatelných dlouhých kostí, rozeznali jsme pouze pravou pažní kost, zlomky stehenních a holenních kostí.

Pohlaví nebylo vzhledem k věku určováno, věk byl odhadován z mineralizace chrupu.
Dítě, infans I (asi 5 let), L+, P+.

HROB 12

Lebka: pouze část těla dolní čelisti se zachovanými lůžky vlevo pro řezáky (31, 32) a všemi lůžky, kromě posledních dvou stoliček, vpravo (41–46). Zuby, pokud byly přítomny, byly středně opotřebené.

Osový skelet: pouze zlomkovitá žebra a bederní páteř bez patrné spondylózy.

Horní končetiny: zlomky lopatky, pažních kostí, kostí předloktí, 2.–4. záprstní kost, články prstů; na dolním konci pravé vřetenní kosti jsou patrné degenerativní změny.

Dolní končetiny: pánevní kosti se nedochovaly, stehenní kosti pouze zlomkovité, v hlavici lehké rozvolnění spongiózy, kolenní česky bez entezopatických nárůstů, bérec zlomkovitý, ale patrná silná kanelace lýtkové kosti; ze zánártních kostí přítomny pravá kost hlezenní, levá kost patní a loďkovitá a zlomky dalších zánártních kostí, 2.–5., pravá a 1.–5. levá kost nártní.

Pro pohlavní diagnózu nebyl dostatek podkladů, ale z rozměru hlavice stehenní kosti a rozměrů hlezenní kosti, lze očekávat spíše ženu než muže, věk byl odhadován z opotřebení chrupu a degenerativních změn kostí.

Svislý průměr hlavice stehenní kosti	44
Délka hlezenní kosti	51
Šířka hlezenní kosti	>39
? (žena?), adultus (30–40 let?), středně robustní, L+, P+.	

HROB 19

Jedinec 19A

Lebka: velmi zlomkovitá, zjištěn dobře vyvinutý levý nadoboční oblouk; volně přítomny některé středně opotřebené zuby (horní špičák, třenový zub, stolička, snad třetí, dolní řezák, třenový zub, 2 stoličky).

Postkranální skelet: velmi poškozený, rozeznány pouze zlomky stehenních kostí, kolenní česky a zlomky zánártních kostí, z kostí ruky byl rozeznán pouze 1 článek prstu.

Pro pohlavní diagnózu nebyly nalezeny žádné podklady, věk byl odhadován ze struktury přítomné spongiózy a opotřebení zubů.

?, dospělý (adultus–maturus), robustní, L+, P+.

Jedinec 19B

Pouze volné zuby horní i dolní čelisti, na všech velké opotřebení.

Pro pohlavní diagnózu nebyly nalezeny žádné podklady, věk byl odhadován z opotřebení zubů.

?, dospělý (adultus–maturus?), L (zuby), Po.

Jedinec 19C

Lebka: pouze zlomky se slabě vyvinutou glabelou a nadobočními oblouky, se středně až výrazně vyvinutým bradavčítým výběžkem, ale spíše slabě vyvinutou linií nad ním, středně vysokou až nízkou lícni kostí, s výrazně prognátní horní čelistí; šípový šev na vnitřní desce obliterated, na vnější desce počínající synostóza. Chrup v levé, dobře zachované, části bez intravitálních ztrát, z pravé strany volně přítomny pravé horní řezáky (11, 12). Dolní čelist zlomkovitá, volně přítomny dva dolní řezáky, 1 dolní špičák, 2 dolní třenové zuby a 1 dolní stolička.

Osový skelet: zachovány všechny hrudní obratle, většinou s lehkou spondylózou a zlomky bederních obratlů.

Horní končetiny: pouze zlomky, články prstů se nezachovaly. V hlavici pažní kosti je rozvolněná spongióza s dutinami.

Dolní končetiny: pánev se širokým velkým sedacím zářezem, vytvořeným předboltcovým žlábkem a pravděpodobně alespoň částečně vyhlazenou boltcovitou plochou; platymerické stehenní kosti s lehce ostrými hranami na drsné čáře a s rozvolněnou spongiózou, zlomky kostí bérce bez informační hodnoty, ze zánártních kostí zachována pouze levá kost patní, ostatní kosti nohy chybí.

K pohlavní diagnóze využity morfologické znaky pánevní kosti, věk odhadován ze struktury spongiózy zachovaných hlavic pažní a stehenní kosti, z opotřebení chrupu a ze stupně degenerativních změn.

Výška kloubní plochy levé lopatky	35
Podtrochanterický transversální průměr těla levé stehenní kosti	33
Podtrochanterický předozadní průměr těla levé stehenní kosti	23
Index platymerie levé stehenní kosti	69,7
Žena, adultus-maturus (35-50 let), středně robustní, L+, P (++)	

Jedinec 19D

Zachovány pouze volné zuby. Věk odhadován podle jejich mineralizace.

Dítě, infans I (4-5 let), L (zuby), Po.

HROB 20

Jedinec 20A

Lebka: nalezeny pouze malé zlomky a volné, středně opotřebované zuby.

Postkraniální skelet: velmi zlomkovitý, rozeznali jsme středně robustní zlomky pažních a loketních kostí, pánevních kostí, stehenních kostí a kostí holenních.

Pro pohlavní diagnózu nebyly nalezeny žádné podklady, věk jsme odhadovali podle opotřebení zubů.

?, adultus-maturus (35-50 let), středně robustní, L+, P+.

Jedinec 20B

Volně nalezeny zuby smíšeného chrupu, kdy mineralizace trvalého chrupu odpovídala věku 5-6 let. Na některých trvalých zubech byla hypoplazie zubní skloviny.

Dítě, infans I (5-6 let), L (zuby), Po.

HROB 21

Lebka: nalezeny pouze malé zlomky bez informační hodnoty.

Postkraniální skelet: přítomny pouze zlomky většinou neurčitelných dlouhých kostí. Rozeznali jsme pouze zlomky kosti pažní, vřetenní a stehenní.

ZÁVĚR

Ze zkoumaných kosterních pozůstatků nebylo pro jejich silné poškození možné získat dostatek podkladů jak pro demografické údaje, tak i pro charakteristiku souboru. Pohlavní diagnóza byla stanovena pouze u jedné ženy, a tak nemáme představu o zastoupení obou pohlaví. Obvyklé se zdá věkové rozložení dospělých osob a početní zastoupení nedospělých. Pokud bylo vůbec možné srovnávat s jinými stejně datovanými soubory, potom lze říci, že soubor z Ruzyně se pravděpodobně příliš neliší od souboru nalezeného v blízkých Jinonicích, ale lze nalézt některé odlišnosti od únětické populace ve vzdálenějším Vepřku (okr. Mělník).

PODĚKOVÁNÍ

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2016/18, 00023272).

BIBLIOGRAFIE

- BAŠTOVÁ, D. – ŠMOLÍKOVÁ, M. 2000: *Archeologický výzkum Praha 6-Ruzyně. Silniční okruh kolem Prahy, stavba 517 Řepy-Ruzyně 1999. Nálezová zpráva. Uloženo v Archivu Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy.*
- BRŮŽEK, J. 2002: A method for Visual Determination of Sex, Using the Human Hip Bone. *American Journal of Physical Anthropology* 117, 157–168.
- DOBISÍKOVÁ, M. – VELEMÍNSKÝ, P. 2006: Skelettüberreste aus dem Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur bei Vepřek. In: Lička, M. – Lutovský, M. (eds.): *Vepřek und Nová Ves (Bezirk Mělník, Mittelböhmen). Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen zur urgeschichtlichen Besiedlung in der Jahren 1992–1995.* Fotes Archaeologici Pragenses 31. Praha, 61–74.
- DOBISÍKOVÁ, M. 2004: *Hostivce-Palouky.* Nепublikovaný posudek. Uloženo v Archivu Antropologického oddělení Národního muzea, č. j. k P7d 5/2004.
- GILMORE, C.C. – GROTE, M.N. 2012: Estimating Age From Adult Occlusal Wear: A Modification of the Miles Method. *American Journal of Physical Anthropology* 149, 181–192.
- KESTERKE, M.J. 2008: *Heritability of Subtrochanteric Femur Shape (Platymeria Index) in Papio hamadryas and Implications for Hominid and Modern Human Postcranial Variation and Evolution.* Master Thesis. University of Wyoming.
- PETRIŠČÁKOVÁ, K. – PAVÚK, P. – BAŠTOVÁ, D. – ŠMOLÍKOVÁ, M. 2015: Pohřebisko staršej únětickej kultúry z Prahy-Ruzyně. Príspevok k počiatkom doby bronzovej v Čechách. *Studia Hercynia* XIX/1–2, 25–53.
- SCHMITT, A. 2005: Une nouvelle méthode pour estimer l'âge au décès des adultes à partir de la surface sacro-pelvienne iliaque. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris*, n.s. 17, 89–101.
- SJØVOLD, T. 1990: Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Human Evolution* 5, 431–447.
- STLOUKAL, M. – DOBISÍKOVÁ, M. et al. 1999 = Stloukal, M. – Dobisíková, M. – Kuželka, V. – Stránská, P. – Velemínský, P. – Zvára, K.: *Antropologie. Příručka pro studium kostry.* Praha.
- VELEMÍNSKÝ, P. – DOBISÍKOVÁ, M. 1998: Demografie a základní antropologická charakteristika pravěkých pohřebišť v Praze 5-Jinonicích (Eneolit, kultura únětická, laténské období). *Archaeologica Pragensia* 14, 229–271.

WALKER *et al.* 2009 = Walker, P.L. – Bathurst, R.R. – Richman, R. – Gjerdrum, T. – Andrushko, V.A.: The Causes of Porotic Hyperostosis and Cribra Orbitalia: a Reappraisal of the Iron-deficiency-anemia Hypothesis. *American Journal of Physical Anthropology* 139/2, 109–125.

EARLY ÚNĚTICE CULTURE CEMETERY AT PRAHA-RUZYŇ. ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF THE SKELETAL REMAINS

In 1999, the skeletal remains discovered in course of a rescue excavation in Praha-Ruzyně, “Za Poustkami,” were deposited at the Anthropological Department of the National Museum in Prague. The 11 graves attributed to the Early Únětice Culture comprised 19 inhumations. Four of the graves (Nos. 5, 7, 19, 20) were multiple burials, while the remaining ones were all single burials. However, given the poor state of preservation of a majority of the skeletons, it cannot be excluded that some of the “single” graves could have originally contained also additional individuals, especially children.

The analysed skeletal remains from Praha-Ruzyně were extensively damaged due to their relatively shallow deposition, or because of agricultural activities in the area over the past century. The remains were quite fragmented and very fragile already at the point of discovery and, regrettably, even their surface structure was often eroded. The poor state of preservation made it almost impossible to determine even basic demographic data and, therefore, also to describe any more nuanced characteristics of the assemblage.

In only one case (individual 19C) it was possible to determine sex of the deceased; it was a female. With all the other skeletons, however, there were not enough indicators preserved to determine the sex, even though four individuals were more likely to be female (3, 5C, 6 a 12), whereas in one case, male sex seemed more likely (8). Any comprehensive assessment of male/female ratio in this assemblage is, however, impossible.

As for the age structure, 13 individuals lived into their maturity, 5 individuals had still evolving skeletons falling thus into categories of Infans and/or Juvenis. Children died mostly in the Infans I, or at the verge of Infans II stage. The adults died within the Maturus stage, since no remains of a Senius age range (that is over 60 years of age) were identified.

A closer look at physiological changes of the skeletons indicative of physical work revealed the following manifestations: platymeris, platycnemis and hypoplasia of tooth enamel. In general, the physiological stress can also be linked to areas of the porous bone in the superior orbital – *cribra orbitalia*, identified in one individual (H 7).

To sum up, both the age distribution of the adults as well as the ratio of adult/subadult population seem to be standard. As far as it was possible to compare the assemblage from Praha-Ruzyně with data from other available cemeteries of the Early Únětice Culture, it does not seem to differ considerably from them.

Milúše Dobisíková

Národní muzeum
Václavské nám. 68, CZ-115 79, Praha 1
miluse_dobisikova@nm.cz

Petr Velemínský

Národní muzeum
Václavské nám. 68, CZ-115 79, Praha 1
petr_veleminsky@nm.cz

Náhodný nález severského hrotu kopí z doby bronzové u obce Nesměň, okr. Kolín

Drahomíra Malyková

ABSTRAKT

S užíváním detektorů kovů výrazně narůstá počet jednotlivých nálezů bronzových artefaktů. Na katastru obce Nesměň okr. Kolín byl objeven bronzový hrot kopí s rytím zdobenou tulejí, který mimo jiné dokládá dálkové kontakty tehdejších obyvatel Čech se severským prostředím na sklonku střední doby bronzové.

KLÍČOVÁ SLOVA

Hrot kopí; rytá výzdoba; doba bronzová; náhodný nález; import.

ÚVOD

Hroty kopí jsou jedním z nejrozšířenějších typů zbraně doby bronzové. Přestože patří k poměrně častým kovovým artefaktům, množství nálezů pocházejících z jednotlivých období kolísá. První bronzová kopí se v Čechách objevují již v období poklasické fáze únětické kultury (Br A2) a vyrábějí se po celou zbývající dobu bronzovou. Nálezy ze starší doby bronzové jsou dosud známé výhradně z depotů (MOUCHA 2005, 68). Ve střední době bronzové se stávají i součástí hrobové výbavy (KRÁSNÝ – ŠTEFFL 2014, 549). Výrazněji se začínají uplatňovat až od rozhraní střední a mladší doby bronzové (SALAŠ 2005, 70) a počet nálezů hrotů kopí z období popelnicových polí pak značně narůstá.

V rámci evropské doby bronzové jim věnovala pozornost řada badatelů a pro mnoho oblastí existuje i jejich souhrnné zpracování, publikované zejména ve svazcích edice *Prähistorische Bronzefunde*. Byly zpracovány hroty kopí ze severoněmecké oblasti (JACOB-FRIESEN 1967), z řecké pozdní doby bronzové (AVILA 1983). Nálezy hrotů kopí z Moravy a přílehlé části Horního Slezska zpracoval J. Říhovský (1996), který detailně určil jejich morfologicko-typologickou klasifikaci a v souvislosti s depoty se jimi zabýval M. Salaš (2005). V poměrně nedávné době byly hroty kopí zpracovány také z oblasti Polska (GEDL 2009) a nálezům hrotů kopí z doby bronzové na Slovensku se věnoval R. Ölvecký (2011). Z poslední doby pak pochází monografie věnovaná bronzovým hrotům kopí z Dolního Saska a z Vestfálska, která částečně doplňuje již zmíněnou práci G. Jacob-Friesena (1967). Jejím autorem je F. Laux (2012) a autorem doplňku týkajícího se nálezů z Vestfálska je J. H. Brunnefeld (CHVOJKA 2014). Samostatnou práci, zabývající se nálezy hrotů kopí v Čechách postrádáme, jsou však součástí publikací širšího záběru (např. KYTLICOVÁ 2007; MOUCHA 2005; SMEJTEK – LUTOVSKÝ – MILITKÝ 2013; ŠTEFFL 2014).

V poslední době výrazně vzrůstá počet artefaktů pocházejících z velmi kontroverzního a diskutovaného nálezového prostředí – od amatérských uživatelů detektorů kovů. To je případ i níže prezentovaného nálezů.